

Kari Glödstaf

KIRJOITUKSIA
MYKKÄELOKUVISTA

2011

SISÄLLYSLUETTELO

SAATTEEKSI	7
1. MEREN ÄÄRELLÄ	11
Victor Sjöström: Terje Vigen (1917)	
2. TARINA VIIDAKON VALTIAASTA	20
Scott Sidney: Tarzan apinain kuningas (1918)	
3. DRAAMA KADONNEESSA PARATIISISSA	28
D. W. Griffith: True Heart Susie (1919)	
4. OODI YSTÄVYYDELLE	38
Charles Chaplin: Chaplinin poika (1921)	
5. SYNNIN TAAKKA ON RASKAS KANTAA	50
Jussi Snellman & Teuvo Puro: Anna-Liisa (1922)	
6. FAIRBANKSIN ILOISET VEIKOT	57
Allan Dwan: Robin Hood (1922)	
7. HÖKKELIKYLÄN TYTTÖ	70
John S. Robertson: Terhakka Mary (1922)	
8. PARINMUODOSTUKSEN PELISÄÄNNÖT	81
Edward F. Cline & Buster Keaton: Kolme aikakautta (1923)	
9. EKEBYN KARTANON TARINOITA	91
Mauritz Stiller: Gösta Berlingin taru (1924)	
10. LÄNNEN RAUTATIE	104
John Ford: Rautahepo (1924)	

11. VANHAN OVIMIEHEN NÖYRYYTYS	115
F. W. Murnau: Viimeinen mies (1924)	
12. AMERIKKALAISEN UNELMAN PIMEÄ PUOLI	127
Erich von Stroheim: Ahneus (1925)	
13. KUINKA TYRANNI KUKISTETAAN	139
Carl Theodor Dreyer: Kunnioita vaimoasi (1925)	
14. VALLANKUMOUKSEN ETULINJASSA	150
Vsevolod Pudovkin: Äiti (1926)	
15. ARKAJALKA	162
Ted Wilde & J. A. Howe: Pikkuveli (1927)	
16. YÖ KAUHUIJEN TALOSSA	172
Paul Leni: Kissa ja kanarialintu (1927)	
17. LEGENDA KÄDETTÖMÄSTÄ VEITSENHEITTÄJÄSTÄ	182
Tod Browning: Kädetön Alfonso (1927)	
18. UUDENVUODENYÖN FANTASIA	191
Jean Renoir: Pieni tulitikkutyttö (1928)	
19. KUVIA SODASTA JA KUOLEMASTA	198
Aleksandr Dovženko: Arsenal (1929)	
20. SYDÄMEN LAULU	206
Frank Borzage: Päivänsäde (1929)	
LÄHTEET	217

TARINA VIIDAKON VALTIAASTA

Scott Sidney: Tarzan apinain kuningas, 1918

Kukapa ei olisi joskus tehnyt tuttavuutta Tarzanin kanssa joko elokuvien, kirjojen tai sarjakuvien kautta? Yhdestä kuuluisimmasta eläinten parissa kasvaneesta hahmosta on tulossa hyvää vauhtia satavuotias ja ensimmäinen Tarzan-elokuvakin on jo yhdeksänkymmenen vuoden takaa. Johnny Weissmüllerin profiloitua 1930-luvulla ainoaksi oikeaksi elokuva-Tarzaniksi, ovat varsinkin varhaisemmat aiheen filmatisoinnit päässeet painumaan elokuvahistorian hämärään. Myös ensimmäinen Tarzan-filmatisointi on kokenut unohduksen, joten on aika tehdä matka elokuvan varhaisiin vuosiin ja ottaa selkoa, millainen teos Scott Sidneyn ohjaama *Tarzan apinain kuningas* (Tarzan of the Apes, 1918) oikein on.

Aatelin viidakon valtiaana

Tarzanin tarina alkaa 1800-luvun loppupuolen Englannista, jossa maan hallitus antaa Greystoken lordille John Claytonille tehtäväksi tukahduttaa arabien orjakauppa brittiläisessä Afrikassa. Clayton lähtee matkaan mukanaan vaimonsa Alice. Laivalla syntyy kapina ja pariskunnan henki säilyy ainoastaan matruusi Binnsin ansiosta. Kaappaajat jättävät heidät Afrikan rannikolle oman onnensa nojaan. John rakentaa heille viidakkoon mökin, jossa Alice synnyttää pojan. Hän kuolee alle vuoden kulluttua synnytyksestä ja kaksin vauvan kanssa jäänyt John murtuu täysin. Eräänä päivänä lähistöllä asusteleva ihmisapinalauma tunkeutuu maajaan. John tapetaan, mutta poikavauva päättyy ihmisapina Kalan hoteisiin. Samaan aikaan toisaalla matruusi Binns jää arabien vangiksi.

Vuodet kuluvat. Samaan aikaan kun Binns viruu vankeudessa, kasvaa Greystoken jälkeläinen apinalauman parissa. Tarzaniksi itseään kutsuva poika viettää viidakossa vauhdikasta ja vaarallista elämää: hän varastaa vaatteet läheisen alkuasukaskylän soturilta ja kamppailee suuren gorillan kanssa elämästä ja kuolemasta.

Lopulta Binnsin onnistuu paeta ja hän suuntaa matkansa kohti paikkaa, johon Claytonit vuosikymmentä aikaisemmin jätettiin. Hän saapuu mökille, josta Tarzan löytää hänet. Tarzan hoivaa vanhaa merimiestä, joka puolestaan kertoo pojalle tämän henkilöllisyyden sekä asioita suuresta maailmasta. Binnsin perään lähteneet arabit saapuvat kuitenkin paikalle, jolloin tämän on paettava. Lähtiessään hän lupaa viedä Englantiin tiedon Greystoken perillisen löytymisestä.

Tästä siirrytään Tarzanin aikuisuuteen. Hän hallitsee viidakkoa ollen sen ainoa valkoihoinen, kunnes eräänä päivänä paikalle saapuu ryhmä tutkijoita, jotka ovat tulleet ottamaan selkoa Binnsin tarinasta. Tulijoiden joukossa on myös Jane Porter, johon Tarzan ihastuu. Tarzan pyrkii tarkkailemaan muukalaisia syrjemmältä ja onnistuukin siinä, kunnes hänen on pelastettava ryhmän naisväki leijonan hyökkäykseltä. Kun alkuasukas hieman myöhemmin ryöstää Janen, rientää Tarzan apuun ja pelastaa tämän. Etsiessään Janea muu ryhmä joutuu alkuasukkaiden hyökkäyksen kohteeksi. Tarzan kuulee taistelun, kiirehtii tutkimusryhmän avuksi ja sytyttää lopuksi alkuasukkaiden kylän tuleen. Seuraavana aamuna Tarzan ja Jane palaavat mökille, jossa Jane ilmoittaa jäävänsä Tarzanin luo viidakkoon.

Lehtien sivuilta valkokankaalle

Kioskikirjailijana itsensä elättäneen Edgar Rice Burroughsin kirjallinen läpimurto tapahtui vuonna 1912 ensimmäisen Tarzan-jatkotarinan ilmestyessä sanomalehdissä. Se saavutti varsin pian suuren suosion ja tuottelias Burroughs kirjoitti niitä roppakaupalla lisää. Ei aikaakaan, kun kertomukset siirrettiin romaanimuotoon. Tarzanin seikkailuiden menestys herätti luonnollisesti myös elokuvayhtiöiden kiinnostuksen ja pian Burroughs pääsikin neuvottelemaan filmausoikeuksista tuotantoyhtiöiden kanssa. Suurin osa elokuvantekijöistä ei kuitenkaan joko pystynyt tai halunnut toteuttaa mahdollista elokuvaa kirjailijan vaatimalla tavalla. Lopulta sopimus syntyi National Film Corporationin kanssa, jonka tuotannonjohtaja William "Billy" Parsons lupasi Burroughsille hyvien korvausten lisäksi vielä oikeudet neuvonantajana mitä kuvauksiin tulee. Kahden elokuvan mittaiseksi kirjoitettu sopimus näytti paremmalta kuin hyvältä.

Parsonsin ja Burroughsin yhteistyö alkoi lupaavasti, sillä tuottajan päärooliin kiinnittämä Stellan S. Windrow oli myös kirjailijan mieleen. Atleettinen (193 cm, 90 kg), yliopistokoulutuksen saanut Windrow onkin harvoja Tarzaneita, joille Burroughs antoi vuosikymmenten aikana täyden tukensa. Windrow oli kirjailijan papereissa kuin luotu viidakkomieheksi.

”Hänen suoran ja ihanteellisen vartalonsa lihakset pullistuivat kuin muinaisen Rooman gladiaattoreilla, mutta niissä oli myös kreikkalaisen jumalan pehmeää sulavuutta ja jänteveyttä... Leveine hartioineen, kaunis pää ylväästi pystyssä ja kirkkaissa silmissä älykäs, elämänmyönteinen katse... Tarzan edusti primitiivistä miestä, metsästäjää ja soturia parhaimmillaan.” Edgar Rice Burroughs: Tarzan, apinain kuningas.

Elokuva-alan markkinamiehet antoivat yleisön ymmärtää, että Tarzania kuvattiin niin Amazonilla kuin Afrikassakin, Victoria-järven läheisyydessä. Todistaakseen väitteet tosiksi elokuvaan liitettiin jakso, jossa leopardit, norsut, sarvikuonot ja kirahvit käyskentelevät savannilla. Koruttomampi tosiasia on kuitenkin se, että kuvaukset hoidettiin Louisianassa, lähellä Morgan Cityä. Louisianan rämealue saatiin pienellä lavastamisella muutettua helposti viidakoksi ja Morgan Cityn läheisyys puolestaan helpotti filmauskaluston ja tarvikkeiden kuljetuksia.

Tarzan apinain kuningas oli suuritöinen elokuva. Paikallisia tummaihoisia värvättiin satapäin alkuasukaskyläkohtauksia varten ja lukuisat elokuvassa esiintyvät kissaeläimet olivat ammattilaisten kouluttamia. Koulutettujen eläimien käyttö ei ollut elokuvissa vielä kuitenkaan samalla tasolla kuin nykyään, joten asiansa osaavia ihmisapinoita oli vaikea löytää. Niinpä elokuvaan tehtiin nykymieheistä huvittava, mutta tuolloin kuitenkin ainoa mahdollinen ratkaisu: ihmisapinat olivat valespukuun puettuja voimistelijoita. Illuusio ei ollut täydellinen tuonkaan ajan katsojien silmissä, mutta ratkaisu toimii silti kelvollisesti.

Valkokankaan ensimmäiseksi Tarzaniksi tarjotaan poikkeuksetta Elmo Lincolnia, mutta sen enempää hän kuin Stellan S. Windrowkaan eivät ole oikeutettuja tähän kunniaan. Kaikkien aikojen ensimmäinen elokuva-Tarzan on nimittäin aikansa lapsitähtiin lukeutunut Gordon Griffith.

Näyttelijänuransa Charles Chaplinin lyhytelokuvissa aloittanut Griffith oli Tarzania tehdessään vasta kymmenvuotias, mutta silti jo todellinen konkari. Griffith sai myös kunnian olla ensimmäinen Tarzanin Korakpoikaa esittänyt näyttelijä elokuvassa *Tarzanin poika* (*The Son of Tarzan*, 1920), mutta vähitellen ikä ajoi hänen ohitseen eikä ura aikuisnäyttelijänä ottanut enää samanlaista tuulta alleen. Viimeisen elokuvaroolinsa Gordon Griffith teki 1930-luvun puolessa välissä, jonka jälkeen hän siirtyi pysyvästi apulaisohjaajaksi ja tuottajaksi.

Myös Windrow osoittautui hyväksi valinnaksi. Hän oli itsekin innoissaan roolistaan ja kaikki toimi moitteetta – aina siihen saakka, kunnes Yhdysvallat liittyi meneillään olleeseen maailmansotaan. Patrioottina tunnettu Windrow värväytyi välittömästi armeijaan ja työryhmän piti etsiä nopeasti uusi viidakkomies. Windrow ostettiin ulos sopimuksestaan ja vaikka suurin osa elokuvan liaanikohtauksista onkin hänen käsialaansa, ei Windrown nimeä mainita elokuvan tekijätiedoissa lainkaan.

Riitaa ja välikkoja

Burroughs oli antanut kuvausten alettua kaiken päätäntävällän Parsonille – seikka, jota hän tuli Windrown sotaan lähdön vuoksi katumaan. Uudeksi Tarzaniksi valittiin Burroughsin vastusteluista huolimatta jyrkävä Elmo Lincoln, entinen sirkuksessaakin esiintynyt voimailija, joka oli hankkinut vähäisen näyttelijäkokemuksensa muutamissa D. W. Griffithin elokuvissa. Lincoln ei ollut ruumiinrakenteeltaan (178 cm, 90 kg) sopiva valinta valkoisena yli-ihmisenä kuvatuksi Tarzaniksi, mutta vastavaroisesti hänessä oli rooliin vaadittavaa villiyyttä, jota useimmilta elokuva-Tarzaneilta puuttuu. Ja mitä liaanikohtauksiin tuli, Parsons liitti siekailematta Windrown kanssa tehtyjä metsäkohtauksia lopulliseen elokuvaan.

Burroughsin tyrmistykseksi suuri yleisö hyväksyi Lincolnin mukisematta viidakon valtiaan rooliin ja Tarzanin menestys teki entisestä sivuosanäyttelijästä supertähden yhdessä yössä. Lincoln toisti roolinsa vielä elokuvissa *Tarzanin romanssi* (*The Romance of Tarzan*, 1918, kadonnut) ja *Tarzanin seikkailuja* (*The Adventures of Tarzan*, 1921) ennen kuin jätti viidakkoseikkailut muiden hoidettavaksi. Lincolnin uran suurvuo-

det päättyivät äänielokuvan tulon myötä, mutta hän palasi sivuosien esittäjäksi 1930-luvun lopulla. Elmo Lincoln näyttelee myös Johnny Weissmüllerin elokuvissa *Tarzan suurkaupungissa* (Tarzan's New York Adventure, 1942) ja *Tarzanin maaginen lähde* (Tarzan's Magic Fountain, 1948), joskin vähäisissä sivuosissa. Elmo Lincoln kuoli 63-vuotiaana sydänkohtaukseen vuonna 1952.

Burroughsin ja Parsonsin erimielisyydet eivät rajoittuneet ainoastaan Lincolnin valintaan. Parsonsin toimintaan pettynyt kirjailija syytti tätä tarinansa pilaamisesta, sillä Parsons teki siihen kuvausten aikana jonkin verran muutoksia. Hän jätti elokuvasta kokonaan pois romaanin loppupuolen, jossa Tarzan matkustaa suurkaupunkiin (jakso on sijoitettu ristiriitaisen vastaanoton saaneeseen elokuvaan Tarzanin romanssi). Tämä suututti kirjailijaa entisestään ja lopullinen välirikko tuli, kun Burroughs syytti Parsonsia maksamattomista rojalteista. Kun Parsons kuoli vuonna 1919, Burroughs myi Tarzanin elokuva-oikeudet vasta perustetulle Numa-yhtiölle. Kaiken kaikkiaan Tarzan-elokuvia tehtiin mykkäkaudella seitsemän kappaletta, joista suurin osa on kuitenkin nykypäivänä kadonnut.

Viidakkomies elokuvissa

Niin kauan kuin kirjailijoiden tekstejä on siirretty valkokankaalle, on esiintynyt kiistoja ja riitoja siitä, kuinka tulisi toimia. Kirjailijat ovat pitäneet tiukasti kiinni omista näkemyksistään ja elokuvantekijät ovat yrittäneet tehdä selväksi sen, ettei romaaneja välttämättä voi kuvata sellaisenaan valkokankaalle. On tehtävä kompromisseja, sillä muussa tapauksessa lopputulos voi olla vähemmän loistelas. Toki onnistuneita, yksi yhteen filmatisointejakin on, mutta varsin vähäisissä määrin.

Burroughsin hermostuminen ei yllätä, sillä kun kyseessä on näinkin tärkeä hahmo kuin mitä Tarzan Burroughsille oli, ovat kirjailijan reaktiot täysin ymmärrettäviä – kukapa ei haluaisi nähdä luomaansa hahmoa valkokankaalla sellaisena kuin sen on itse tarkoittanut? Mutta mikäli kokonaisuutta tarkastelee elokuvan kannalta, voi Parsonsin ratkaisuja pitää myös oikeutettuina. Tarzan apinain kuningas on kuitenkin nimenomaan seikkailuelokuva, joka nousee tai kaatuu toimintansa ja viihdyt-

tävyytensä myötä, joten näitä on yleisölle myös tarjottava. Itse olen sitä mieltä, että elokuva onnistuu kiitettävästi sekä toiminnan että Tarzanin tarinan pohjustamisenkin tahoilla.

Tarzan apinain kuningas on jaettu selkeästi kahteen osaan. Sen ensimmäinen puolisko on hienoa viidakkoseikkailua ja se onnistuukin pohjustamaan Tarzanin tarinaa oivasti. Vaikka elokuvassa onkin koko ajan melkoinen kiire ja vauhti päällä, ei siitä jää kuitenkaan puuttumaan mitään olennaista ja kirjaa lukemattomankin on helppo pysyä tarinan mukana. Sidneyn ohjaus on ammattimaista ja Gordon Griffith roolissaan erinomainen. Pienoinen kauneusvirhe on kovin heppoiseksi jäävä kampaailu Tarzanin ja gorillan välillä, varsinkin kun kohtaaminen oli kirjassa yksi nuoren viidakkomiehen vakavimmista ja vaarallisimmista paikoista.

Periaatteessa valittamista ei pitäisi olla jälkimmäisessä puolikkaassakaan, sillä onhan vuosien saatossa nähty huomattavasti heikompiakin näkemyksiä. Vaikka Lincoln ei Johnny Weissmüllerin veroinen viidakkomies olekaan, ei miehen roolisuoritusta voi heikoksi haukkua. Muutenkin elokuvan suoraviivaista loppupuoliskoa on turhaan parjattu – perinteiseksi Tarzan-elokuvaksi loppu on kelvollinen, mutta vahvaan ja hahmoa syventävään alkupuoleen suhteutettuna kontrasti on vain kovin suuri. Jälkipuoliskon suoraviivaisuus selittyy tosin suurelta osin elokuvan kärsimillä leikkauksilla: alun perin kymmenkelainen, kaksituntinen Tarzan on vuosikymmenten saatossa lyhentynyt puoleen. Poisjätetty materiaali on pääosin kerrontaa pohjustaneista kohdista, tämän takia koko viidakkoon saapuva retkikunta – myös Enid Markeyn esittämä Jane – jää suhteellisen kasvottomaksi. Poistettua kuvamateriaalia ei tietävästi ole enää tallessa, joten Tarzan apinain kuningas tulee todennäköisesti jäämään ikuisesti torsoksi.

Jos kerronnassa onkin puutteita, ei tuotantopuolessa ole valittamista. Huolimatta siitä, ettei kuvausryhmä Louisianaa lähemmäs Afrikkaa päässytäkään, on jälki siitä huolimatta komean ja uskottavan näköistä. Viidakkoilluusio on huolella luotu, eikä Weissmüllerin Tarzaneista tuttuja trapetseja tai taustakankaita ole tarvittu. Eläinotokset ovat paikka paikoin päälle liimatun oloisia, mutta tämä ei ainakaan itseäni suuremmalti haittaa. Täydellisintä ja Burroughsin romaanille uskollisinta

Tarzan-näkemyksiä halajavien kannattaa katsastaa Hugh Hudsonin kunnianhimoinen *Greystoke: legenda Tarzanista, apinain kuninkaasta* (*Greystoke: The Legend of Tarzan, Lord of the Apes*, 1984), jossa pääosan näyttää Christopher Lambert.

Suurmenestys

Tarzan apinain kuningas sai ensi-iltansa New Yorkin Broadway-teatterissa 27.1.1918. Valtaisa mainoskampanja onnistui yli odotusten ja Tarzan keräsi ensi-iltakerroksellaan yli miljoona dollaria pelkinä lipputuloina. Suuri yleisö oli ottanut Tarzanin omakseen, eikä kritikoillakaan ollut suuremmin valittamista. Edgar Rice Burroughsin luoma viidakkomies oli tullut elokuvamaailmaan pysyvästi.

Ensimmäisen Tarzan-elokuvan myötä viidakon valtiasta aloitti todellisen rynnistyksen populaarikulttuurin huipulle ja Tarzania voidaankin hyvällä syyllä pitää yhtenä 1900-luvun kuuluisimmista fiktiivisistä hahmoista. Tähän päivään mennessä miljoonat ja taas miljoonat ovat ahmineet Burroughsin luomia viidakkoseikkailuja kirjojen, elokuvien, tv-sarjojen ja sarjakuvien muodossa ja onpa aiheesta tehty myös musikaalikin. Puhumattakaan lukuisista eri yhteyksistä, joissa tuotteen nimiin uskoneen Burroughsin kuuluisin luomus on esiintynyt.

Tarzan apinain kuningas on komeasta lopputuloksesta huolimatta nykypäivänä suhteellisen tuntematon teos. Elokuvaan vuosien saatossa tehdyt muutokset, Weissmüllerin profiloituminen ainoaksi oikeaksi elokuva-Tarzaniksi sekä mykkäelokuvan yleinen arvostuksen puute ovat johtaneet siihen, että voidaan jopa puhua ”unohdetusta” klassikosta. Myös elokuvan vanhanaikainen tyyli ja Lincolnin paikoin varsin teatralinen näyttelemisen saattavat vaikuttaa nykyaikajasta huvittavilta.

Tarzanin tuntemattomuus ei tee missään nimessä oikeutta itse elokuvalle, joka on paikoittaisista ylilyönneistään ja vähäisistä vioistaan huolimatta edelleen kiehtova ja aikaa kiitettävästi uhmannut kokonaisuus. Se saavuttaa Burroughsin romaanin tunnelman huomattavasti paremmin kuin monet suuremmalla rahalla ja tunnetummalla näyttelijäkaartilla varustetut viidakkoseikkailut.

Tarzan apinain kuningas tänään

Tarzan apinain kuningas on tänä päivänä ns. public domain -elokuva, eli sen tekijänoikeudet ovat umpeutuneet ja elokuva on vapaasti ladattavissa internetistä. Amerikkalainen Alpha Video on julkaissut sen myös dvd:nä (R0). Huono puoli on se, että Tarzania ei todennäköisesti tulla koskaan restauroimaan: kuka haluaisi maksaa elokuvasta, jonka saa ilmaiseksikin. Elokuva on esitetty Forssan Kansainvälisillä Mykkä-elokuvafestivaaleilla vuonna 2008.

TARZAN OF THE APES, 1918 Yhdysvallat

Tuotanto: National Film Corporation **Tuotannonjohto:** William Parsons **Ohjaus:** Scott Sidney **Käsikirjoitus:** Fred Miller, Lois Weber (Edgar Rice Burroughsin romaanista) **Kuvaus:** Enrique Juan Vallejo (villieläimet: E. A. Martin) **Lavastus:** F. I. Wetherbee **Leikkaus:** Isadore Bernstein

Puvustus: E. M. Jahrhaus **Näyttelijät:** Elmo Lincoln (Tarzan), Enid Markey (Jane Porter), Gordon Griffith (Tarzan lapsena), True Boardman (John Clayton, lordi Greystoke), Kathleen Kirkham (Alice Clayton, lady Greystoke), George B. French (matruusi Binns), Thomas Jefferson (professori Porter), Colin Kenny (Greystoken veljenpoika), Bessie Toner (Esmeralda)

LÄHTEET

Burroughs, Edgar Rice: *Tarzan apinain kuningas*, Kirjayhtymä, Helsinki 1990.

Essoe, Gabe: *Tarzan of the Movies*, Citadel Press, New York 1968.

Bill & Sue-On Hillman's ERBzine: *Tarzan of the Apes*, viitattu 21.11.2010.

<http://www.erbzine.com/mag5/0503.html>

Tarzan-lehti: *Kuuluisimmat filmi-Tarzanit*, 5/81.

LÄHTEET

- Agee, James: *Agee on Film: Reviews and Comments*, Beacon Press, Boston 1966.
- Alanen, Antti: *MMM Elokuvaopas*, Otava, Helsinki 2005.
- Alanen, Antti & Alanen, Asko: *Musta peili: Kauhuelokuvan kehitys Prahan ylioppilaasta Poltergeistiin*, Valtion painatuskeskus, Helsinki, 1985.
- Anderson, Lindsay: *John Ford*, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1990.
- Bagh, Peter von: *Elämää suuremmat elokuvat I*, Otava, Helsinki 1989.
- Bagh, Peter von: *Elokuvan historia*, Otava, Helsinki 2001.
- Bagh, Peter von: *Suomalaisen elokuvan uusi kultainen kirja*, Otava, Helsinki 2005.
- Bagh, Peter von: *Tähtien kirja*, Otava, Helsinki 2006.
- Bagh, Peter von: *Lajien synty*, WSOY, Helsinki 2009.
- Baker, Sarah: *Lucky Stars: Janet Gaynor and Charles Farrell*, BearManor Media, Albany 2009.
- Barry, Iris & Bowser, Eileen: *D. W. Griffith, An American Film Master*, The Museum of Modern Art, New York, 1965.
- Bazin, André: *Jean Renoir*, Da Capo Press, New York 1992.
- Belton, John: "Frank Borzage" teoksessa *The Oxford History of World Cinema* (toim. Geoffrey Nowell-Smith), Oxford University Press, Oxford 1996.
- Bergstrom, Janet: *William Fox Presents F. W. Murnau and Frank Borzage*, Murnau, Borzage and Fox (dvd), 20th Century Fox 2008.
- Billips, Connie: *Janet Gaynor, a Bio-Bibliography*, Greenwood Press, Westport 1992.
- Blake, Michael F.: *Lon Chaney – The Man Behind the Thousand Faces*, The Vestal Press, Lanham 1993.
- Blake, Michael F.: *The Films of Lon Chaney*, Madison Books, Lanham 2001.
- Blesh, Rudi: *Keaton*, The Macmillan Company, New York, 1966.
- Bordwell, David: *The Films of Carl Theodor Dreyer*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1981.
- Brownlow, Kevin: *The Parade's Gone By...*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1996.
- Brownlow, Kevin: *Mary Pickford Rediscovered: Rare Pictures of Hollywood Legend*, Harry N. Abrams, Inc., New York 1999.
- Burroughs, Edgar Rice: *Tarzan apinain kuningas*, Kirjayhtymä, Helsinki 1990.
- Canth, Minna: *Anna-Liisa* (4. painos), WSOY, Helsinki 1998.
- Chaplin, Charles: *Oma elämäkertani*, WSOY, Helsinki 1964.
- Cowie, Peter: *Swedish Cinema*, New York, 1966.
- D'Agostino Lloyd, Annette: *The Harold Lloyd Encyclopedia*, McFarland, Jefferson 2010.
- Dumont, Hervé: *Frank Borzage, the Life and Films of a Hollywood Romantic*, McFarland, Jefferson 2009.

- Drum, Jean & Drum, Dale D.: *My Only Great Passion – The Life and Films of Carl Th. Dreyer*, The Scarecrow Press Inc., Lanham, Maryland and London 2000.
- Durgnat, Raymond: *Jean Renoir*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1976.
- Eisenstein, Sergei: *Kolme mestaria*, LOVE kirjat, Helsinki 1989.
- Eisner, Lotte H.: *The Haunted Screen* (Cinema Two), Secker & Warburg, London 1973.
- Eisner, Lotte H.: *Murnau* (Cinema Two), Secker & Warburg, London 1973.
- Essoe, Gabe: *Tarzan of the Movies*, Citadel Press, New York 1968.
- Everson, William K.: *American Silent Film*, Da Capo Press, New York, 1978.
- Eyman, Scott & Duncan, Paul (toim.): *John Ford: The Complete Films*, Taschen, Los Angeles 2004.
- Faulkner, Christopher & Duncan, Paul (toim.): *Jean Renoir: The Complete Films*, Taschen, Köln 2007.
- Forslund, Bengt: *Victor Sjöström, hans liv och verk*, Bonniers, Stockholm 1980.
- Gartz, Juho: *Mykät koomikot*, Otava, Helsinki 1985.
- Gish, Lillian & Pichot, Anne: *Lillian Gish: The Movies, Mr. Griffith and Me*, W. H. Allen, London, 1969.
- Gutmacher, Peter: *Legendary Horror Films*, MetroBooks, New York 1995.
- Haberman, Steve: *Silent Screams – Chronicles of Terror*, Luminary Press, Baltimore 2003.
- Hood, Robin: *Sjöström & Stiller*, Suomen elokuva-arkisto, Valtion painatuskeskus, 1984.
- Isenberg, Noah: *Weimar Cinema: An Essential Guide to Classic Films of the Era*, Columbia University Press 2009.
- Jensen, Torben Skjødt: *My Metier, Master of the House* (dvd), Bfi 2006.
- Katz, Ephraim (toim. Fred Klein & Ronald Dean Nolen): *Film Encyclopedia*, Macmillan, London 2001.
- Keaton, Eleanor and Vance, Jeffrey: *Buster Keaton Remembered*, Harry N. Abrams, Inc., New York, 2001.
- Klepper, Robert K.: *Silent Films 1877-1996*, McFarland & Co., Jefferson, 1999.
- Koszarski, Richard: *Von: The Life & Films of Erich von Stroheim*, Limelight Editions, New York 2001.
- Kracauer, Siegfried: *Caligarista Hitleriin*, Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1987.
- Leyda, Jay: *Kino – A History of the Russian and Soviet Film*, Princeton, New Jersey 1983.
- Liber, George O.: *Alexander Dovzhenko: A Life in Soviet Film*, BFI Publishing, London 2002.
- Mallory, Michael: *Universal Studios Monsters*, Universe Publishing, New York 2009.
- Maltin, Leonard (toim.): *Leonard Maltin's Classic Movie Guide*, Penguin Group, London 2010.
- Marshall, Herbert: *Masters of the Soviet Cinema*, Routledge & Kegan Paul, London 1983.

- McBride, Joseph: *Searching for John Ford: A Life*, St. Martin's Press, New York 2001.
- McPherson, Edward: *Buster Keaton: Tempest in a Flat Hat*, Faber and Faber Limited, London, 2004.
- Milne, Tom: *Darkness and Light: Carl Theodor Dreyer*, Sight & Sound 24 (4), 1965.
Artikkeli Master of the House -dvd:n kansilehdessä.
- Mäkinen, Kirsti & Uusi-Hallila, Tuula: *Minna Canth – Taiteilija ja taistelija*. WSOY, Helsinki 2003.
- Noack, Frank: *Jannings*, Belleville, München 2009.
- Paris, Barry: *Garbo, suuri yksinäinen*, Otava, Helsinki 1996.
- Reilly, Adam: *Harold Lloyd: The King of Daredevil Comedy*, Andre Deutsch Ltd., London 1978.
- Renoir, Jean: *Elämäni ja elokuvani*, Love-kirjat, Helsinki 1980.
- Renoir, Jean: *Renoir On Renoir*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Robinson, David: *Buster Keaton*, Cinema One, Thames and Hudson Limited, London, 1970.
- Robinson, David: Alexander Dovzhenko. *Teoksessa Cinema in Revolution – The Heroic Era of the Soviet Film* (toim. Luda and Jean Schnitzer & Marcel Martin), CinemaTwo, Secker & Warburg, London, 1973.
- Robinson, David: *Chaplin, elämä ja elokuvat*, Gummerus, Jyväskylä / Helsinki 1985.
- Rosenbaum, Jonathan: *Greed*, British Film Institute, London 1993.
- Schickel, Richard: *D. W. Griffith: An American Life*, First Limelight Edition, New York, 1996.
- Schnitzer, Luda and Jean & Martin, Marcel (toim.): *Cinema in Revolution – The Heroic Era of the Soviet Film*, CinemaTwo, Secker & Warburg, London 1973.
- Sémolué, Jean: *Carl Th. Dreyer*, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1984.
- Sinyard, Neil: *Silent Movies*, Bison Group, London 1990.
- Skal, David J. & Savada, Elias: *Dark Carnival: The Secret World of Tod Browning, Hollywood's Master of the Macabre*, Anchor Books / Doubleday, New York 1995.
- Spadoni, Robert: *Uncanny Bodies*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 2007.
- Sternberg, Josef von: *Fun in a Chinese Laundry*, Columbus, London 1987.
- Stumpf, Charles: *ZaSu Pitts: The Life and Career*, McFarland & Co., Jefferson 2010.
- Toiviainen, Sakari: *Sata vuotta – sata elokuvaa*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2007.
- Usai, Paolo Cherchi: Victor Sjöström. *Teoksessa The Oxford History of World Cinema* (toim. Geoffrey Nowell-Smith), Oxford University Press, Oxford 1996.
- Uusitalo, Kari: *Kuvaus – kamera – käy!*, Kirjastopalvelu Oy, Pieksämäki 1994.
- Uusitalo, Kari (toim.): *Suomen kansallisfilmografia 1: Vuosien 1907 - 1935 suomalaiset kokoillan elokuvat*, Edita Publishing, Helsinki 2002.

Vance, Jeffrey: *Chaplin: Genius of the Cinema*, Harry N. Abrams, Inc., New York 2003.
Vance, Jeffrey: *Douglas Fairbanks*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 2008.
Vance, Jeffrey & Lloyd, Suzanne: *Harold Lloyd: Master Comedian*, Abrams, New York 2002.
Weinberg, Herman G.: *The Complete Greed*, Arno Press, New York 1972.
Werner, Gösta: *Mauritz Stiller, ett livsöde*, Prisma, Stockholm 1991.
Whitfield, Eileen: *Pickford: The Woman Who Made Hollywood*, University Press of Kentucky, Lexington 2007.
Youngblood, Denise J.: *Soviet Cinema in the Silent Era 1918-1935*, University of Texas Press, Austin 1991.
Zorkaya, Neya: *The Illustrated History of Soviet Cinema*, Hippocrene Books, New York 1991.

SEKALAISET

Bill & Sue-On Hillman's ERBzine: *Tarzan of the Apes*, viitattu 21.11.2010.
<http://www.erbzine.com/mag5/0503.html>
British Film Institute: *Sight & Sound Top Ten Poll 2002*, viitattu 3.1.2011.
<http://www.bfi.org.uk/sightandsound/topten/poll/critics-long.html>
Elonet: <http://www.elonet.fi/>
Hermansson, Maarit: *Lapsenmurhaajan sielunkehityksen kuvaus. Kaunokirjallinen sovellutus naispuolisen rikoksentehtävän tyypistä*. Viitattu 3.2.2011.
<http://www.vhkk.fi/ukh/9232.htm>
Internet Movie Database: <http://akas.imdb.com/>
Silents Are Golden: <http://www.silentsaregolden.com/reviews.html>
Tarzan-lehti: *Kuulusimmat filmi-Tarzanit*, 5/81.